

ISSN: 2146-1961

Göcen, C. & Şahin, S. (2021). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Bağlamında Coğrafya Eğitimi, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 12(46), 1355-1370.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.3034>

Makale Türü (Article Type): Derleme Makale

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI BAĞLAMINDA COĞRAFYA EĞİTİMİ

Candaş GÖCEN

Öğretmen, Ankara TVF Spor Lisesi, Ankara, Türkiye, candasgocen@hotmail.com

ORCID: 000-0001-7105-6245

Salih ŞAHİN

Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye, ssahin@gazi.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2166-1997

Gönderim tarihi: 05.09.2021

Kabul tarihi: 19.11.2021

Yayın tarihi: 15.12.2021

Öz

Dünya kaynakların sürekliliğinin sağlanması ve etkili kullanılması gerekliliği sürdürülebilir kalkınma fikrinin doğmasına neden olmuştur. Doğal kaynakların aşırı ve bilinçsiz kullanımı karşısında bu kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik olası çözümler ve planlamalar son yıllarda daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda ortaya çıkan sürdürülebilirliğin literatürde, devam etme, var etme ve sürdürme gibi anlamlarda kullanıldığı dikkati çekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ise en genel tanımıyla gelecek nesillerin hayatta kalma haklarının ellerinden almadan günümüz insanlığının gereksinimlerini karşılayabilme olarak ifade edilmektedir. Bu içeriğiyle sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma birçok bilim dalının ilgi alanına girdiği gibi doğal ve beşeri unsurlar arasındaki ilişkiyi inceleyen coğrafyanın da konuları arasında yer almaktadır. Araştırmada sürdürülebilir kalkınma amaçları ile coğrafya eğitiminin amaçları arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Bu kapsamda araştırmada üç alt soruya da cevap aranmıştır. Bunlar; Sürdürülebilir kalkınma konusunun son yıllarda daha çok gündeme gelmesinin nedenleri nelerdir, Coğrafya eğitiminin genel amaçları ile sürdürülebilir kalkınma amaçları arasında nasıl bir ilişki vardır, Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleşmesinde coğrafya eğitiminin yeri ve rolü nedir? Araştırmada belirtilen hususlar dahilinde eğitimcilere, öğretim programının hazırlanmasından sorumlu kişilere, eğitim planlamacılarına ve akademisyenlere konu hakkında açılım sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca çalışmada analiz ve sentez yolu ile sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılabilmesi için coğrafya eğitimi bağlamında neler yapılabileceği hakkında önerilere de yer verilmektedir. Belirtilenlerden hareketle çalışmada sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma konusuna yönelik planlama yapma, problem çözme ve karar verme süreçlerinde etkin bir coğrafya eğitiminin önemi ve gereği üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda araştırma, sürdürülebilir kalkınma-sürdürülebilir kalkınma amaçları ve coğrafya eğitimi ilişkisini coğrafi bakış açısı ile ortaya koymaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak sürdürülebilirlik ile coğrafya eğitimi amaçları ilişkisi irdelenmiştir. Sonuç olarak sürdürülebilir kalkınma amaçları ile coğrafya eğitimi arasındaki yakın ilişkiye bir kez daha dikkat çekilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir kalkınma amaçları, sürdürülebilir kalkınma amaçları için eğitim, coğrafya eğitimi.

GEOGRAPHY EDUCATION IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

ABSTRACT

The necessity of ensuring the continuity and effective use of World resources has led to the emergence of the idea of sustainable development. In the face of excessive and unconscious use of natural resources, possible solutions and plannings for the sustainable use of these resources have started to be more discussed in recent years. It is noteworthy that sustainability emerged in this direction in the literature has been used in the meanings of continuation, existence and pursuance. Sustainable development, in its most general definition, is expressed as meeting the needs of today's humanity without compromising the survival rights of future generations. As sustainability and sustainable development with this content are in the field of interest of many disciplines, these are also among the topics of geography, which examines the relationship between natural and human elements. In the research, the relationship between the goals of sustainable development and the goals of geography education is studied. In this context, answers to three sub-questions is also examined in the study. These are; What are the reasons that issue of sustainable development has come to the fore more in recent years, What is the relationship between the general goals of geography education and sustainable development goals, What is the place and role of geography education in the achievement of sustainable development goals? Within the scope of the issues specified in the research, it is aimed to provide an expansion about the subject to educators, people responsible for the preparation of the curriculum, education planners and academicians. In addition, the study also includes suggestions about what can be done in the context of geography education in order to achieve sustainable development goals through analysis and synthesis. Therefore, in this research, the importance and necessity of an effective geography education in the processes of planning, problem solving and decision-making processes regarding the sustainability and sustainable development is emphasized. In this context, the research reveals the relationship between sustainable development-sustainable development goals and geography education from a geographical perspective. In the research, the relationship between sustainability and the aims of geography education is studied by using the qualitative research method. As a result, the close relationship between the sustainable development goals and the geography education is once again emphasized.

Keywords: Sustainable development, sustainable development goals, education for sustainable development goals, geography education.

GİRİŞ

İnsanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için binlerce yıldır doğal kaynakları kullanmaktadır. Ancak dünya nüfusunun özellikle son iki yüzyıldır aşırı artışı kaynaklar üzerindeki baskıyı da arttırmıştır. Buna bağlı olarak Dünyanın kaynaklarının sınırlı ve tükenebilir olduğu gerçeği 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gündeme gelerek sürdürülebilirlik kavramını ortaya çıkarmıştır. Böylece sürdürülebilirlik, geçen binyılın son döneminde insani gelişim için yol gösterici bir ilke olarak önem kazanmaya başlamıştır (Keiner, 2005).

Sürdürülebilirlik Latince *sustinere* kökünden türemiş ve kelime olarak; var etmek, devam etmek, sürdürmek gibi anlamlara gelmektedir. Sürdürülebilirlik bir terim olarak ilk kez *Hans Carl Von Carlowitz* tarafından kullanılmıştır. Carlowitz, *Sylvicultura Oeconomica*'da ormanlardaki yaşlı ağaçların hasat edilmesi ve gelecekte gerekli olanların yerine yenilerinin konulması arasında bir denge anlamına gelen *sürdürülebilir kullanım* (nachhaltende Nutzung) terimini ortaya atmıştır (Du Pisani, 2007).

Sürdürülebilir kullanım günümüzde, özünde tüm hayatın optimum şartlarda devam etmesini barındıran sürdürülebilirliğin başka bir ifadesidir. Bu da kaynakların kullanımına dikkat edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Günümüzde dünyanın bir taşıma kapasitesinin olduğu ve bu konuda bir an önce adımlar atılması gerekliliği giderek daha geniş çevrelerce kabul edilmektedir. Bu kabulde özellikle sanayi devriminin ardından yaşanan gelişmeler etkili olmuştur. İnsanlar, sanayi devrimi ile Avrupa'da kurulan fabrikalara enerji sağlama adına başta ormanlar olmak üzere doğal kaynaklara yönelmiştir. Doğal kaynakların hızlı ve fazla miktarlarda tüketilmesi de çevre üzerinde bazı olumsuzlukların oluşmasına neden olmuştur. Örneğin zamanla ozon tabakasında seyrelme, içilebilir sularda kirlenme, toprakta aşırı azot birikimi ve biyoçeşitlilikte olumsuz değişiklikler meydana gelmiştir (Rockström vd., 2009). 20. yüzyılın son çeyreğinde yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkan büyümenin sınırları raporu ve dünya koruma stratejisi gibi belgeler dünyanın kara ve deniz ekosistemlerinin ciddi bozulmalara uğradığını göstermektedir. Erozyon, tarım topraklarının zarar görmesi, okyanusların kirlenmesi ve sulak alanların hızla yok olması gibi sorunlar insanlığın acil önlem alması gereken konular arasında sayılmaktadır. Ayrıca iklim değişikliği sorunu o denli geri dönülemez bir noktadadır ki araştırmalara göre dünya 21. yüzyılın sonunda bugünkünden daha sıcak olacaktır (Paris Agreement, 2015). Bu da gelecekte özellikle çevre kullanımı ile ilgili önemli sorunların ortaya çıkacağını göstermektedir.

Günümüzde 8 milyara yaklaşan dünya nüfusu her geçen yıl daha da arttığı için her zamankinden daha fazla kaynak tüketilmektedir. Dünya nüfusunun yüzyılın ortasına kadar 9 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Şahin, 2018). Bu durum sürdürülebilir kalkınmanın mevcut tanımlarını insanların ve gezegenin güvenliği kapsamında tekrar değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır (Griggs vd., 2013). Ayrıca özellikle son yıllarda insanların doğayla ilişkisinde ortaya koyduğu olumsuzluklar hem dünyanın hem gelecek nesillerin yaşamını tehlikeye atmaktadır.

Doğanın dengesinin bozulduğu gerçeği eskiden beri bilinmekle birlikte ekonomik kalkınmanın ön planda olduğu 1950'li - 1960'lı yıllardan sonra daha fazla gündeme gelmiştir. Böylece tüketim artışına bağlı ekonomik büyüme temelli kalkınma mantığının doğaya verdiği zararlar, insanlar tarafından 1970' lerde fark edilmiştir. Bu tarihe

kadar ekonomik faaliyetlerin çevreye sürekli bir zarar vermeyeceği çevrenin kendinin yenileyebileceği görüşü hakim olmuştur (Karabıçak & Armağan, 2004). Sözü edilen yıllar ise çevreye karşı farkındalığın arttığı ve çevreyi önceleyen bakış açılarının gelişmeye başladığı dönemlerdir. Çevreye karşı duyarlılığın artmasında özellikle bilimsel araştırmalarla doğal sistemler üzerindeki insan etkisinin olumsuz sonuçlarının ortaya konulmasının da payı büyüktür (Bozlağan, 2010). Bu bilimsel çalışmaların en önemlilerinden biri de 1972 yılında Roma Kulübü adı altında toplanan bilim adamlarının yayınladığı *The Limits to Growth* (Büyümenin Sınırları) olmuştur. Rapor, kalkınma yarışında batının çevreye verdiği zararlardan çevrenin önemine kadar birçok konuya değinen bir belgedir. Bu rapor ve sonundaki genel bir eleştiri mahiyetindeki çıkarımı, küresel anlamda zaten yavaş yavaş artan dünyanın sınırlarının aşılabileceği korkusunu açık biçimde ortaya koymaktadır (The Limits to Growth, 1972). Roma kulübünün Büyümenin Sınırları Raporu bu nedenle sürdürülebilir kalkınmaya giden yolda ilk ve en ciddi çalışma olarak görülmektedir (Şen vd., 2018). Raporu hazırlayan bilim insanları şu gerçeği ifade etmişlerdir;

“Dünya nüfusu, sanayileşme, kirlilik, gıda üretimi ve kaynak tüketimindeki mevcut büyüme eğilimleri sürdürülürse, ne yazık ki gezegenin sınırlarına önümüzdeki yüz yıl içinde ulaşılabilecektir. En olası sonuç, hem nüfusta hem de sanayi üretiminde oldukça ani ve kontrol edilemeyen bir kayıp meydana gelecektir (The Limits to Growth, 1972).”

Sözü edilen gelişmelerin de etkisiyle insanların gelişen yaşam şartları ve artan geçim kaynağı taleplerinin dünya ile bir dengede karşılanabilmesi zorunluluğu sürdürülebilir kalkınma anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda başta BM olmak üzere küresel toplum gıda güvenliği, içilebilir su temini, temiz hava ve yenilenebilir enerjinin sürekliliğini insanoğlu için hayati öneme sahip olgular olarak görmektedir. Bu ve benzeri amaçlar doğrultusunda 1983 yılında *World Conservation Strategy* (WCED), Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Birleşmiş Milletler (BM) tarafından oluşturulmuştur. WCED, 1987 yılında sürdürülebilir kalkınmanın tanımı Ortak Geleceğimiz Raporu’nda şu şekilde yapmıştır; Günümüz ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeden karşılayabilmeyi amaçlayan bir dünya görüşüdür (WCED, 1987). İlerleyen dönemlerde sürdürülebilir kalkınma 3 eksen üzerine oturtulmuştur. Bunlar; çevre, toplum ve ekonomidir. Sürdürülebilir kalkınmanın başarılabilmesi için bu üç alanda bütünsel bir ilerlemenin sağlanması gerekmektedir. Bu ilerlemenin de ancak iyi bir yönetim ile sağlanabileceği belirtilmekte ve konuya ilişkin olarak küresel bir anlayışla hareket edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Sachs, 2019).

Sürdürülebilir kalkınmanın öneminin anlaşılmasıyla birlikte konuya ilişkin olarak tarihsel süreçte çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda BM düzeyinde bazı konferans ve/veya zirve düzenlenmiştir. Bunların en başta gelenleri, 1972 Stockholm, 1992 Rio Zirvesi, 2000 Milenyum Zirvesi, 2002 Johannesburg Konferansı, 2012 Rio Konferansı’dır (Alkış, 2009). Bu toplantılar sayesinde sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı uluslararası platformlarda giderek daha fazla gündeme gelerek benimsenmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma amacıyla Dünyadaki açlığı ve aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmak, insanlara arasındaki refah farkını olumlu yönde azaltmak, üretim ve tüketim anlayışlarını değiştirmek ve hepsinden önemlisi dünyanın doğal dengesini koruyarak gelecek kuşaklara bırakmak için başka bazı adımlar da atılmıştır. Bu

kapsamda BM 2000 yılında sürdürülebilir kalkınma yolunda yapılması gerekenleri belirleyen binyıl kalkınma hedeflerini kabul etmiştir. Daha sonra ise hedeflerin devamlılığı amacıyla 2012 yılında Rio de Janeiro'da toplanan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları fikri doğmuştur (tr.undp.org).

Bu süreçte belirlenen sürdürülebilir kalkınma amaçları her biri hayati öneme sahip 17 ana amaç ve 169 alt amaçtan meydana gelmiştir. Bu amaçlara ulaşılabilmesi için hemen herkese önemli görevler düşmektir. Eğitimciler de sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılmasında önemli aktörlerdendir. Eğitim ile bireylerde salt bilgi aktarımının ötesinde sürdürülebilir kalkınma özelinde değer, beceri ve uygun bir görüşün de oluşturulması amaçlanmalıdır (Hopkins & Mckoen, 2002). Bununla birlikte konuya ilişkin olarak coğrafyacılar ve coğrafya eğitiminin rolü daha da önemlidir. Coğrafya konu içeriği itibarıyla sürdürülebilir kalkınma sürecinde avantajlı konumdadır. Çevre, ekonomi ve toplum ayakları üzerine inşaa edilen sürdürülebilirlik coğrafyanın disiplinlerarası yaklaşıma sahip olması nedeniyle konuyu detaylı ele alan bir bilimdir (Wood, 2004). İnsan-çevre ilişkisi, küreselleşme ve etkileri, doğal afetler, iklim değişikliği, erozyon, biyoçeşitlilik kaybı ve yerleşmelerin çevresel etkileri gibi bir çok konu coğrafyanın inceleme alanlarındadır. Özellikle dünyanın dengesinin bozulması sonucu ortaya çıkan biyoçeşitlilik kaybı, iklim değişikliği ve giderek etki alanını genişleten doğal afetlere karşı farkındalık kazandırmak coğrafyanın güümüzdeki amaçlarındadır (Bonnett, 2008; 2005 ve 2018 Coğrafya Dersi Öğretim Programı (CDÖP); National Geographic Standarts 18; Canadian National Geography Standarts; Özçağlar, 2019). Coğrafya eğitimi ile sürdürülebilir bir dünya için öğrencilerde bilinç oluşturulmalı ve doğal afetler başta olmak üzere dünya için risk olan konularda öğrencilere farkındalık kazandırılmalıdır (Öztürk, 2015).

Bu noktadan hareketle sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin gerek farkındalık kazandırılması gerekse politikalarının oluşturulmasında coğrafyacıların yeri yadsınamaz. Küreselleşmiş ve birbirine her anlamda bağımlı hale gelmiş dünyada coğrafya öğrenenlerin, anlaması gereken temel konular çevrenin sınırları, çevre insan ilişkisi ve bağlarıdır (Yli-Panula vd., 2020). Belirtilenlerden hareketle bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma amaçlarının ve bu amaçlara ulaşılabilmesinde coğrafya eğitimin önemi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda söz konusu 17 amaç göz önüne alındığında bu amaçların bireylerde beceri ve değere dönüşmesinde etkin bir coğrafya eğitimine ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada, insan-çevre özelinde oldukça geniş bir inceleme alanına sahip coğrafya eğitimi ile sürdürülebilir kalkınma amaçları arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırma sürdürülebilir kalkınma amaçları ve coğrafya eğitimin genel amaçları arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak eğitimcilere, müfredattan sorumlu kişilere, eğitim planlamacılarına ve akademisyenlere konu hakkında fikir vermektedir.

Belirtilenlerden hareketle bu çalışmanın asıl amacı, sürdürülebilir kalkınma amaçları ve coğrafya eğitiminin genel amaçları arasındaki ilişkiye dikkat çekmektir. Bu kapsamda araştırmada temel olarak şu sorulara yanıt aranmıştır;

- Sürdürülebilir kalkınma konusunun son yıllarda daha çok gündeme gelmesinin nedenleri nelerdir?
- Coğrafya eğitimin genel amaçları ile sürdürülebilir kalkınma amaçları arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleşmesinde coğrafya eğitiminin yeri ve rolü nedir?

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Ortaya Çıkışı

Kaynakların sürekliliğinin sağlanması, çevrenin korunması ve kaynaklar üzerinde herkesin eşit kullanım hakkı olduğu fikri sürdürülebilirlik fikrinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın modern anlamda 1970'lerde ortaya çıkışının ardından küresel bir anlayışa dönüşmesinde BM çatısı altında düzenlenen zirve ve konferansların etkisi büyüktür. BM'ye üye ülkelerin temsilcilerinin imzaladığı konferans sonuç belgeleri, sürdürülebilirlik ve etkili sürdürülebilir kalkınma için bağlayıcı özelliğe sahiptir. Zirvelerin yapıldığı yer, tarihleri, amaçları ve sürdürülebilir kalkınma yolundaki önemleri Tablo:1'de verilmiştir.

Tablo 1. Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde BM Tarafından Düzenlenen Yayınlanan Belge/Zirve/Konferanslarla Bunların Ana Amaçları ve Önemleri

Toplandığı Yer ve Tarih	Belge/Konferans/Zirve ve	Ana Amaç	Önemi
1972 Stockholm	Stockholm Konferansı	Çevrenin (Doğal Kaynakların) aşırı kullanımına ve insanlar arasındaki eşitsizliğe dikkat çekmek	Tüm insanların eşit yaşama hakkı vardır. Ayrıca çevre gözetilmeli ve gelecek nesiller düşünülmelidir. Görüşü kabul edildi.
1980	Dünya Koruma Stratejisi	Canlı-cansız doğal kaynakların korunması yolu ile sürdürülebilirliği gerçekleştirmek.	Sürdürülebilir kalkınmadan bahsedilmiştir.
1987 New York	Ortak Geleceğimiz	Çevre ve insan arasındaki ilişkinin sonuçlarını gelecek nesilleri de düşünerek ortaya koymak	Sürdürülebilir kalkınma tanımlanmıştır.
1992 Rio de Janeiro	Rio Zirvesi	SK için yol haritası hazırlamak	Sürdürülebilir kalkınmanın küresel kabul görmesi sağlanmıştır.
2000 New York	Milenyum Zirvesi	SK için hedefler belirlemek	8 ana hedef belirlenmiştir.
2002 Johannesburg	Johannesburg Zirvesi	Rio Zirvesi' den sonrasını değerlendirme	Özellikle devletlere SK hakkında yükümlülükler getirildi.
2012 Rio de Janeiro	Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı	Yeni SK hedefleri belirlemek ve Yeşil Büyüme için uluslararası tanım yapmak	SK için küresel iş birliğine vurgu yapıldı. Yeni hedefler belirlendi.
2015 New York	Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi	SKA ortaya çıkışı ve sorunlara acil çözümler bulunması gerekliliğidir.	17 SKA belirlendi.

Tablo:1'den de anlaşılacağı gibi sürdürülebilir kalkınma günümüzdeki anlamıyla 1970'lerden sonra ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda 1972 Stockholm Konferansı, sürdürülebilir kalkınma için uluslararası anlamda henüz tam olgunlaşmamış olsa da bir başlangıç kabul edilmektedir (Alkış, 2009). Bu tarihte BM üyesi 113 ülkenin İsveç Stockholm'de bir araya gelmesiyle *Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı* düzenlemiştir. Bu konferansta çevre ve insan bağlamında sürdürülebilir kalkınmanın önemini ortaya koyan iki önemli belge kabul edilmiştir. Bunlardan ilki *Stockholm Bildirgesi* diğeri ise *İnsan Çevresi İçin Eylem Planı*'dır (unep.org). Daha sonra 1980 yılında *Dünya Koruma Stratejisi* BM tarafından yayınlanmıştır. Bu belge sürdürülebilir kalkınma için dünyadaki yaşamsal sistemlerin desteklenmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır (WCS, 1980). Ardından 1987'de yayınlanan *Ortak Geleceğimiz Raporu*'nda ise çevre, ekonomi ve sosyal yapıların birlikte dikkate alındığı sürdürülebilir kalkınma

kavramı ilk kez tanımlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın kuramsal temelleri bu raporda atılmıştır (Our Common Future, 1987).

Sürdürülebilir kalkınmanın küresel kabul görmesi BM himayesinde 1992 yılında Rio'da düzenlenen ve *Yeryüzü Zirvesi* olarak bilinen toplantı ile sağlanabilmiştir. Rio Zirvesi'nde, *Rio Bildirisi* ve *Gündem 21* başlıklarını içine alan eylem planı ortaya konulmuş ve kabul edilmiştir. Konferans, 1972 Stockholm kararlarını kabul eder ve onların üzerine yeni kararların alınarak çevre için birlikteliğe vurgu yapılmaktadır. Rio bildirisi, kapsamındaki 27 temel ilke ile dünya kaynaklarının kullanımına yönelik düzenlemeler yaparak bu konuda ülkelere bir takım sorumluluklar yükler (un.org). Gündem 21 ise 21. yüzyıla atıf yapan ve sürdürülebilir kalkınmanın detaylarını ve bu yolda çalışılarak yapılacakları detaylı olarak ele alan bir belgedir. Ayrıca *Agenda 21* olarak ta bilinen bu belge aslında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bir takım yükümlülükler getiren eylem planı olarak nitelendirilebilir. Belge, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik-sosyal ve çevre boyutlarını doğal kaynakların korunması bağlamında ele almaktadır. Bu noktada özellikle gelişmiş ülkelerin rollerini de belirleyen 40 bölümü içermektedir (Karabıçak & Özdemir, 2015).

Sürdürülebilir kalkınma adına önemli bir adım olan *Milenyum Zirvesi* 2000 yılında düzenlenmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın bir takım hedefler doğrultusunda gerçekleştirilebileceğinin kabul edildiği zirvede 8 ana hedef belirlenmiştir. Milenyum hedefleri olarak bilinen bu hedefler bin yıl kalkınma hedefleri (BKH) olarak sürdürülebilir kalkınma yolundaki yerini almıştır. Hedeflerin belirlenip uygulamaya konulmasının hemen ardından *2002 Johannesburg Zirvesi (Rio+10)* yapılmıştır. Zirve sonunda *Uygulama Planı* ve *Johannesburg Bildirgesi* kabul edilmiştir. Bu zirvede 1992 Rio Zirvesi kararları kabul edilmiş ve açlığa son vermekten su kıtlığı çekilen alanlara kadar pek çok konuda kararlar alınmıştır. 2012 yılında ise çok daha geniş kapsamlı bir zirve olan *2012 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20)* düzenlenmiştir. Konferansta sürdürülebilir kalkınma için yeni hedefler belirlenmiştir. Bu hedefler kaynakların doğru kullanımı ve refahın yayılmasını sağlamak için oluşturulan 17 sürdürülebilir kalkınma amacıdır. Ayrıca bu konferansta doğaya saygılı büyüme şekli olarak tarif edilen *yeşil büyüme* için bir tanım geliştirilmiştir. OECD yeşil büyümeyi altında yatan felsefeyi de içinde barındıran şu ifadelerle ortaya koymaktadır:

“Yeşil Büyüme, doğal varlıkların refahımızın dayandığı kaynakları ve çevresel hizmetleri sağlamaya devam etmesini sağlarken, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı teşvik etmek anlamına gelir (OECD).”

2015 yılında ise *Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi* düzenlenmiştir. Bu zirve 2000 yılında ortaya konulan BKH' nin aksayan yönlerinin tespitinin yanı sıra yeni ve ulaşılabilir hedefler koymak amacıyla toplanmıştır. Zirve sonunda 2012'de temelleri atılan 17 ana amaç ve bu ana amaçlar bağlı 169 alt amaçtan oluşan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) kabul edilmiştir. Bu amaçlara 2030 yılı sonuna kadar ulaşılması hedeflenmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma İçin Ortak Hedefler (Binyıl Kalkınma Hedefleri)

Sürdürülebilir kalkınma hayatın devamlılığı için yapılması gerekenlerin genel bir çerçevesini oluşturmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak için bir takım hedeflerin belirlenmesi de sürdürülebilir kalkınma amaçlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda ilk olarak BM tarafından 2000 yılında 183 ülkenin katılımı ile Binyıl Kalkınma Zirvesi düzenlenmiştir. Zirvede temsilci bulunduran ülkelerden 147'si devlet ya da hükümet başkanı seviyesinde katılım sağlamıştır. Bu zirvede liderler oldukça iddialı bir eylem planı kabul ederek küresel çapta 15 yıl içerisinde ulaşılması planlanan 8 hedef belirlemişlerdir. Bu hedefler; 1- Aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak, 2-Herkes için evrensel ilköğretim sağlamak. 3-Cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesi. 4- Çocuk ölümlerini azaltmak. 5- Anne sağlığını iyileştirmek. 6- HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele. 7-Çevresel sürdürülebilirliği sağlama ve 8- Kalkınma için küresel bir ortaklık kurmaktır(tr.undp.org).

BKH uygulanma sürecinde ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları ve gelişmiş ülkelerin maddi yardım taahhütlerini tam olarak yerine getirmemeleri gibi nedenlerle tam olarak amacına ulaşamamıştır. Yine de BKH' ne ilişkin BM raporunda da yer verildiği gibi önemli ilerlemeler sağlanmıştır. BKH yaklaşık 15 yıl uygulamada kalmıştır. Bu süreçte ölçüt olarak 1990-2000 ve 2000-2015 yılları arası baz alınarak karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır. Belirlenen tarihler BKH öncesi ve uygulama sürecindeki verilerle değerlendirme yapılabilmesi için seçilmiştir. Özellikle aşırı yoksulluk, açlık, ilköğretim çağındaki okullaşma oranı ve kadın istihdamı gibi temel konularda önemli ilerlemeler kaydedildiği görülmektedir (United Nations, 2015).

Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine

BKH sürdürülebilir kalkınma için küresel çapta amaç birlikteliğini simgelemektedir. Uygulamada kaldığı 15 yıllık süreç içerisinde ulaşamadığı hedefler (açlığı ve yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmak vb.) ile ilerleme kaydettiği hedefler (anne-çocuk sağlığını iyileştirme, salgın hastalıkların azalması, ilköğretime erişimin artması vb.) açısından önemli bir eylem planıdır. BM bu hedefleri daha da ulaşılabilir kılmak ve revize etmek amacıyla yeni bir zirve düzenlemiştir. 2012 yılında Rio de Janeiro'da toplanan Birleşmiş Milletler *Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı*'nda Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları için yol haritası oluşturulmuştur. Yaklaşık 3 yıllık çalışma sonunda 2015'te sürdürülebilir kalkınma amaçları adı altında 17 ana hedef ve bu hedeflere bağlı 169 alt hedef belirlenmiştir (tr.undp.org). Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının arkasındaki güç daha öncede değinildiği gibi BKH' nin küresel sorunların bazılarının çözümünde ilerleme kaydetmiş olmasıdır. Daha önce 8 olan hedef yeni yol haritasında 17 amaç olarak ortaya konulmuştur. 17 amaca ulaşmak için ise 2030 yılı sonuna kadar bir süre öngörülmüştür. Belirlenen amaçlar şunlardır; 1-Yoksulluğa son. 2-Açlığa son. 3-Sağlık ve kaliteli yaşam. 4-Nitelikli eğitim. 5-Toplumsal cinsiyet eşitliği. 6-Temiz su ve sanitasyon. 7-Erişilebilir ve temiz enerji. 8-İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme. 9-Sanayi, yenilikçilik ve altyapı. 10-Eşitsizliklerin azaltılması. 11-Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar. 12-Sorumlu üretim ve tüketim. 13-İklim eylemi. 14-Sudaki yaşam. 15-Karasal yaşam. 16-Barış, adalet ve güçlü kurumlar. 17-Amaçlar için ortaklıklardır(tr.undp.org).

SKA dünyadaki tüm ülkelerde açlığı bitirmeyi, yoksulluğu azaltmayı, refahı yaymayı ve sağlık koşullarını iyileştirmeyi öne çıkaran küresel bir hedefler topluluğu olarak kabul edilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılabilmesi için amaçların bir biri ile olan ilişkisi dikkate alınmalıdır. Amaçlar birbirleri ile bağlantılı olarak kurgulanmıştır. Örneğin sosyo-ekonomik amaçlara odaklanmak için ekolojik amaçları dikkate almak gerektiği gibi ekolojik amaçlar için de sosyo-ekonomik amaçlar dikkate alınmalıdır (Keesstra, vd., 2016).

BKH arasındaki benzerlik ve devamlılık SKA' da da göze çarpmaktadır. Ancak SKA içerisinde üzerinde durulan en önemli noktalardan biri hiç şüphesiz doğal ortama yönelik amaçların net biçimde ortaya konulmasıdır. Maddeler incelendiğinde 6., 13., 14., ve 15. maddelerin doğal çevrenin sürdürülebilirliği ile direkt ilişkili olduğu görülmektedir. 2000 yılı BKH' de ise sadece 7. maddede *çevresel sürdürülebilirliği sağlama* olarak genel bir amaç belirtilmiştir. Bu insanlığın 15 yılda çevreye ne kadar duyarlı hale geldiğinin bir göstergesidir. Başka bir ifadeyle çevresel sorunların hızlı ve geri döndürülemez biçimde artması, insanlığı çevreye daha duyarlı olmaya mecbur etmiştir. Özellikle iklim değişiklikleri ve buna paralel küresel ısınma vb. konular sürdürülebilir kalkınma amaçları içerisinde doğal çevreye yönelik atılacak adımların net biçimde ifade edilmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca küresel eşitsizliği azaltılması ve refahın her anlamda yayılması için de birçok amacın sürdürülebilir kalkınma amaçları içinde yer aldığı görülmektedir.

Coğrafya Eğitimi ve Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim

Coğrafya, doğal çevre-insan arasındaki etkileşimi, bu etkileşim sürecinde oluşan beşeri ve ekonomik faaliyetler ile bu etkileşim sırasında ortaya çıkan çevre sorunlarını ve dünyada meydana gelen çeşitli afetleri inceleyen bir bilim dalıdır. Bu kapsamda coğrafya eğitimi de bireylere doğal ve beşeri süreçlerin işleyişini kavratmayı doğal ve beşeri sistemlerin işleyiş hakkında bilgi, beceri, değer ve tutum kazandırmayı amaçlamaktadır (Bonnett, 2008; Getis, 2014; Gümüşçü, 2015; Özçağlar, 2019; Şahin, 2020; Tümertekin & Özgüç, 2002).

Sürdürülebilir kalkınmanın küresel ölçekte anlaşılabilmesi ve özellikle bireylerde bir dünya görüşüne dönüşebilmesi için en önemli rol eğitime düşmektedir. Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma anlayışının eğitim yolu ile sistemli ve kalıcı şekilde bireylere kazandırılabilmesinde coğrafya önemli bir alandır. Nitekim sürdürülebilir kalkınmanın üçayağı olan çevre, toplum ve ekonomi üzerine odaklanan coğrafya hem bu üç ayağın arasında ilişki kurmakta hem de planlamaya yönelik analizlerde bulunmaktadır (Alkış, 2009).

Coğrafya, sürdürülebilir kalkınma kavramına ait salt bilgi ve beceri üzerine odaklanmamaktadır. Özellikle çevre, toplum ve ekonomi ekseninde sürdürülebilirlik bağlamında eğitim ile bazı değerlerin kişilerde oluşturulabilmesi oldukça önemlidir. Bu bakış açısı ile sürdürülebilir kalkınma için eğitim; sosyal adalet, doğaya saygı, sorumluluk sahibi olma, hoşgörü gösterme, eşitlik ve ekonomik refah gibi önemli değerleri merkezinde bulundurulmalıdır. Bireyler ancak kendi yaşantıları ve çevrelerindeki modellerin etkisiyle kazanacakları değerler ile yaşamlarında sürdürülebilir bir dünya görüşünün oluşmasını sağlayabilirler (Özgen, 2019).

Sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi için coğrafya eğitiminde bir takım yeterliliklere ihtiyaç vardır. Bu yeterlilikler; coğrafi bilgi ve anlayış, coğrafi beceriler (keşfetme, güçlü iletişim, pratik ve sosyal becerileri kullanma) ile tutum ve değerleri (dünya ölçeğinde ortaya çıkan problemlere çözüm üretme) kapsamaktadır (Şahin, 2020).

Sürdürülebilirlik olgusunun bireysel anlamda eğitimle kişilerde yer etmesinin bir adımı olarak *Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim (SKE)* 1987 yılında BM genel kurulunda oylanarak kabul edilmiştir (Kabadayı, 2015). Sürdürülebilir kalkınma için eğitim, gelecek nesillere sürdürülebilir bir dünya görüşünü benimsetmek için en önemli araçlardan biridir. Eğitimle toplumlar nesillerini şekillendirmektedir. BM, sürdürülebilir kalkınma için eğitimi, *şimdiki neslin ihtiyaçlarını gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri farkındalığıyla karşılaması* ifadeleri ile ortaya koymuştur (WCED, 1987). Burada dikkat çeken nokta farkındalıktır. Günümüz insanlığı eğitim özelinde düşünüldüğünde öğrencileri, ancak farkındalık kazanarak geleceğin üzerindeki olası etkilerini anlayabilirler.

SKE tanımlamasında BM'nin üzerinde durduğu iki temel nokta vardır. Bunlar çalışmada daha önce değinilen eğitimde sürdürülebilir kalkınma ilke ve değerlerinin baz alınmasıdır. İlke ve değerlerin bireylerde kazanıma dönüşmesi sürdürülebilir kalkınma görüşünün bireysel olarak benimsenmesini sağlayabilir. İlke ve değerlerin yanı sıra sürdürülebilir kalkınma için eğitim sürdürülebilirliğin üç ana temeli olan toplum, çevre ve ekonomiyi başlangıç alır. Devamlılığı gerektiren sürdürülebilir kalkınma temellerinden hareketle sürdürülebilir kalkınma için eğitim, katılımcı ve hayat boyu öğrenmeyi kurgulayan bir eğitim yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 2005). Buradan da anlaşılacağı gibi SKE çevre, toplum ve ekonomiyi bir birinden ayırmadan bir eğitim tarzı üzerine inşa edilmektedir. Eğitim ile bireylerde salt bilgi aktarımının ötesinde sürdürülebilir kalkınma özelinde değer, beceri ve uygun bir görüşün de oluşturulması amaçlanmalıdır (Hopkins & Mckoewn, 2002). SKE her ne kadar genel beceri, tutum ve değerlere odaklansa da ülkeler arasındaki farklılıklardan dolayı genel geçer özellikler sahip değildir.

SKE, çerçeve bir program niteliğindedir. Toplumlar kendi eğitim sistemleri özelinde UNESCO tarafından belirlenen ana sınırlar içerisinde kalmak kaydı ile kendi SKE programlarını oluşturup uygulayabilirler. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma için eğitim günümüz ve gelecek nesillerin yaşaması için daha iyi bir dünya amacı güderken insanlara hayat boyu öğrenme ile çevre, ekonomi ve toplum konularında beceriler kazandırarak sorunların çözümüne katkı sağlamalarını da hedefler (Sütgibi, 2019). Bireylerin hem kendi hayatlarında hem de dünyanın geleceğine dair karşılaştıkları sorunlara yönelik çözüm geliştirmeleri sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarına ulaşmasını sağlayabilir.

Gelinen noktada amacına uygun ve donanımlı bir SKE gelecek için hayati önem taşımaktadır. Bu amaçla yapılan en önemli uluslararası sözleşmelerden olan Gündem 21'in 36. maddesi olan *Eğitimin Geliştirilmesi, Halk Farkındalığı ve Geliştirme* söylemi SKE için yol göstericidir. Bu maddenin içeriğinde sürdürülebilir kalkınma için eğitim adına hükümetlere, ilgili kuruluşlara ve UNESCO'ya bir takım görevler verilmektedir. Gündem 21'in 36. bölümünün 2. maddesinde eğitimle sürdürülebilir kalkınma için eğitim ile ilgili şu üç amaçtan bahsedilir (Agenda

21, 1992); 1-Eğitimi sürdürülebilir kalkınmaya doğru yeniden yönlendirme, 2-Kamu bilincinin artırılması ve 3-Eğitimi teşvik etmek.

Gündem 21'de yer alan SKE bölümü ülkelere eğitim sistemleri yeniden yapılandırılmaları için genel bir ereve çizmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın sürekli ve etkin hale getirilmesi için yeterli düzeyde eğitim programlarının tasarlanması ve bu programların kapsamında da içerik olarak sürdürülebilir kalkınma amaçları ile bağlantılı konuların olduğu derslerin bulunması gerekmektedir (Yapıcı, 2013).

BM yesi bazı ülkeler ve özellikle Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür rgt (UNESCO) sürdürülebilir kalkınma için eğitim konusunda ciddi çalışmalar yapmışlardır. Özellikle UNESCO, misyonu gereği konu hakkında adımlar atarak sürdürülebilir kalkınma için eğitimin tüm dünyada sağlayabilmek için çalışmalara yürütmektedir. Sürdürülebilir kalkınma için eğitim on yılı da bunlardan biridir. Bu plan ile SKE ile sürdürülebilir kalkınma hakkında değer, tutum ve ilkeyi eğitim sistemlerine entegre etmek amaçlanmıştır (UNESCO, 2014).

SKE temelinde öğrencilerin sorumluluk bilinci kazanması yatmaktadır. Bu kapsamda birey, demokratik katılım bilinci ile gelecek nesillerin hakları konusunda sorumluluk alabilmelidir (De Haan, 2006). Ancak sorumluluk sahibi bireyler yetiştirerek sürdürülebilirlik sağlanabilir. Gelecek nesiller için günümüz bireyelerine sürdürülebilir kalkınma ile uyumlu müfredatlar üzerinden verilecek bir eğitim, kuşakların hayatta kalması için temel teşkil etmektedir. Sürdürülebilirlik hakkında yeterli eğitim almamış kişiler sorunların çözümünde etkin rol alamazlar. Dahası bu bireyler iyi niyetli olsalar bile yeterli donanıma sahip olmadıkları için sorunların büyümesine dahi neden olabilirler (Uğraş & Zengin, 2018).

Eğitimin sürdürülebilir kalkınmanın benimsenmesi konusunda başarı elde edebilmesi için tüm eğitim kademelerinde konuya ilişkin içeriklere yer verilmesi gerekmektedir. Bu noktada coğrafya bireylerde sürdürülebilir kalkınma anlayışının oluşmasında gerek içerik gerek bakış açısı anlamında oldukça uygun bir bilim dalıdır. Sürdürülebilir kalkınma iim eğitimin geldiği noktada coğrafyanın özellikle çevreye karşı olan duyarlılığın geliştirmesinde önemi büyüktür. Küreselleşmiş ve birbirine her anlamda bağımlı dünyada coğrafya öğrenenlerin, anlaması gereken temel konular vrenin sınırları, evre insan ilişkisi ve bağlamlarıdır (Yli-Panula, vd, 2020).

Birçok branaşa göre özellikle hem evre sorunlarını hem de gelecekle ilgili evre üzerindeki insan kaynaklı değişikliklerin olası sonuçlarını içeriğinde barındıran coğrafya bu konuda yol gösterici olabilir. Geleceğin toplumlarının özellikleri arasında; birbirine bağlı ve bağımlı, rekabetçi ve daha fazla bireyelleştirilmiş yoğun bir bilgi akışının olması beklenmektedir. Bu da giderek karmaşık bir hal alan dünya düzeninde coğrafi bilgi temelli ile öngörü ve problem çözme özelliklerine ihtiyaı artıracaktır (Yli-Panula, vd., 2020).

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Coğrafya Eğitimi İlişkisi

SKA' ya ulaşılabilmesi ve konu hakkında bireylerde bilinç oluşabilmesi nitelikli ve amaca uygun bir eğitim ile sağlanabilir. Öyle ki Sachs (2019), sürdürülebilir kalkınma yolunda ülkelerin yaptığı en iyi yatırımın kendi çocuklarına verdiği eğitime yönelik için olduğunu altını çizmiştir.

Eğitimde bazı disiplinler sürdürülebilir kalkınma bağlamında konu ve içerikleri incelendiğinde alan olarak sürdürülebilirlik anlayışına daha uygundur. Bu disiplinlerin en önemlilerinden birisi de hiç şüphesiz coğrafyadır. Doğal çevre ve insan arasındaki ilişki sonucu ortaya çıkan değişiklikler coğrafyanın merkezinde yer alır. Coğrafya eğitimi ile dünden bugüne ve bu günden yarına ilişki kurulması mümkündür. Mekansal değişiklikler ve bu değişikliklerin altında yatan nedenler coğrafyacılar için önemli bir analiz sahasıdır. Toplum, çevre ve ekonomik üçgeninin ilişkisi ile ortaya çıkmış olan sürdürülebilirlik için coğrafya disiplinler arası yaklaşımı ile konuyu ele alabilecek ayrıcalıklı bir alandır (Wood, 2004'ten Akt. Alkış, 2009). Doğa ve insan ilişkisini merkezine alan coğrafya sürdürülebilir kalkınmanın hem tarihsel hem de kuramsal çerçevesine oldukça uygun içeriğe sahiptir.

Bu çerçevede nitelikli bir coğrafya eğitimi ile bireyler, mekansal farklılıkları ve mekanın zaman içerisindeki değişimini algılayabilirler. Dahası olayların nedenleri bağlamında insanların bu olayların gelecekteki olası sonuçları hakkında çıkarımlarda bulunmasını sağlayabilir. Coğrafya, insanların çevreye nasıl müdahalede buldukları ve buna karşılık çevrede nasıl değişiklikler olduğunu anlamamızı sağlar.

Bu bakımdan coğrafya, sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için bireylere doğayı kullanma biçimlerinden diğer toplumların doğayla olan ilişkilerini anlamaya kadar pek çok alanda fikir verebilir. İnsanların çevreyi nasıl etkilediği de coğrafyanın inceleme alanlarından biridir (Skarstein. F. & Wolf. L. A., 2020). BM'ni 2005-2014 arasını sürdürülebilir kalkınma için eğitim on yılı kabul etmesi üzerine coğrafyacılar da bir takım hazırlıklar ve uygulamalar yapmışlardır. Bu amaçla Uluslararası Coğrafya Birliğinin (IGU), Coğrafya Eğitimi Komisyonu (CGE) sürdürülebilir kalkınma için coğrafya eğitiminin yol haritasını belirleme üzere 2007 yılında İsviçre-Lucern' de toplanmıştır. Toplantı sonrasında bir bildiri yayınlanmıştır. Bildirinin en önemli çıktısı ise dünya genelinde ve her eğitim seviyesinde coğrafya eğitimine sürdürülebilirliğin dahil edilmesinin tavsiye edilmesidir (IGU-CGE, 2007).

UNESCO tarafından sürdürülebilir kalkınmanın küresel çapta yaygınlaşması için yürütülen sürdürülebilir kalkınma için eğitim bileşenlerinden olan *öğrenme içeriği, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik, afet riskinin azaltılması ve sürdürülebilir tüketim ve üretim gibi kritik konuları müfredata entegre etmek* olarak belirlenmiştir (en.unesco.org). Bu bağlamda coğrafya, sürdürülebilir kalkınma görüşünün ve SKA' nın öneminin eğitimle bireylere kazandırılmasında oldukça etkin bir konu içeriğine sahiptir. Zira coğrafya eğitimin içeriği büyük oranda SKE öğrenme içeriğine yıllardır sahiptir. Toplum, çevre ve ekonomik üçgeninin ilişkisi ile ortaya çıkmış olan sürdürülebilirlik için coğrafya disiplinler arası yaklaşımı ile konuyu ele alabilecek ayrıcalıklı bir alandır (Wood, 2004'ten Akt. Alkış, 2009).

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Sürdürülebilir kalkınma amaçları ve coğrafya eğitimi ilişkisini ortaya koyma amacı taşıyan bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, doküman analizi ve gözlem gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı bir araştırma sürecidir (Yıldırım & Şimşek, 2008). Araştırmada sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir kalkınma amaçları ve coğrafya eğitimini amaçları arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın yapısına ve amacına uygun olduğu için doküman analizi tekniği kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma sürecinde veriler literatür incelemesi ve doküman analizi ile elde edilmiştir. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma amaçları hakkındaki veriler; BM, UNESCO, Google Scholar, Google Akademik, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi ve ilgili internet sitelerinden yararlanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın odağındaki bir diğer konu olan coğrafya eğitimin genel amaçları ise IGU-CGE (1992), National Geographic Standarts (1994) ve 2018 Coğrafya Dersi Öğretim Programı (CDÖP) incelenerek ortaya konulmuştur. Araştırmanın son aşamasında ise SKA ve coğrafya eğitimin genel amaçları karşılaştırılarak aralarındaki ilişki maddeler halinde açıklanmıştır.

BULGULAR

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderek dünya çapında ilgi çeken bir konu olmuştur. Bu ilgini oluşmasında insanların çevre ve kalkınma konularında farkındalıklarının artmasının önemli bir payı vardır. Büyümenin sınırları ve dünya koruma stratejisi gibi çevrenin korunmasını merkeze alan belgeler, sürdürülebilir kalkınma anlayışına yönelik olarak insanların dikkatini çekmiştir. Özellikle BM başta olmak üzere küresel karar verici kuruluş konuya ilişkin bilimsel araştırma raporlarının etkisiyle birçok toplantı yapmışlardır. Ayrıca gelişen teknoloji sayesinde 21. yüzyılda uydu görüntüleri ve çevre kirliliği ölçümleri gibi unsurların dünya ekosistemindeki bozulmaları ortaya koyması da sürdürülebilir kalkınmanın giderek daha fazla gündemde kalmasını sağlamıştır.

Araştırma çerçevesinde coğrafyanın amaçları ile sürdürülebilir kalkınma amaçları karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda ilke olarak coğrafya eğitimin amaçlarına değinilmesi gerekmektedir. Çevre ile olan ilişkilerin yaşanılan ortam ve mekanlar üzerindeki her türlü etkisinin kazandırılması da coğrafya eğitimin arkasında yatan amaçlardandır. Coğrafyanın en önemli amaçlarından birisi bireye insani ve doğal süreçler hakkında bilinç kazandırmaktır (Şahin ve ark., 2007). Bu çerçevede coğrafya eğitimin genel amaçları çeşitli kaynaklardan yararlanılarak şu şekilde sıralanabilir (Özçağlar, 2019; 2005 ve 2018 CDÖP; IGU-CGE (1992); National Geographic Standarts (1994)' tan uyarlanmıştır);

1. Doğal ortamın oluşumu, gelişimi ve insan yaşamı ile faaliyetlerine etkisinin kavranması,
2. Doğal ortam – insan etkileşimi sonucu ortaya çıkan çeşitli beşeri ve ekonomik faaliyetlerin anlaşılması,
3. Doğada meydana gelen doğal afetlerle insanın doğayı yanlış, aşırı ve bilinçsiz kullanımı sonucu ortaya çıkan çevre sorunlarının anlaşılması olarak sıralanabilir.

Coğrafyanın yukarıda verilen amaçları ile genel bir çerçeve çizilerek coğrafyanın kapsamının ve inceleme alanlarının kavranması amaçlanmaktadır. Kaliteli, eşit, yeterli konfora sahip bir yaşam için nitelikli coğrafya eğitimi gereklidir. Amaçları düşünüldüğünde doğal ortama saygı gösterilerek onun kapasitesi doğrultusunda kullanılması coğrafya eğitiminin günümüzdeki önceliklerindedir.

SKA ve coğrafya eğitimin bu amaçlara ulaşmadaki yeri Tablo-2' de karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Bu çerçevede coğrafya eğitimin genel amaçları ile aralarında ilişki bulunan sürdürülebilir kalkınma amaçları dikkate alınmıştır.

Tablo 2. Coğrafya Eğitiminin Genel Amaçları ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları İlişkisi

Coğrafya Eğitiminin Genel Amaçları	İlişkili Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
Doğal ortamın oluşumu, gelişimi ve insan yaşamı ile faaliyetlerine etkisinin kavranması,	Yoksulluğa son, açlığa son, sağlık ve kaliteli yaşam, iklim eylemi, sudaki Yaşam, sudaki yaşam, karasal yaşam, temiz su ve sihi koşullar, erişilebilir ve temiz enerji,
Doğal ortam – insan etkileşimi sonucu ortaya çıkan çeşitli beşeri ve ekonomik faaliyetlerin anlaşılması,	sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, sorumlu tüketim ve üretim, sanayi, yenilikçilik ve altyapı,
Doğada meydana gelen doğal afetlerle insanın doğayı yanlış, aşırı ve bilinçsiz kullanımı sonucu ortaya çıkan çevre sorunlarının anlaşılması,	

Tablo:2'de görüldüğü gibi coğrafyanın genel amaçları ile sürdürülebilir kalkınma amaçları oldukça yakın bir ilişki içerisindedir. Sürdürülebilir kalkınma amaçları dünyadaki hayatın nitelikli devamlılığı ve insanlık için yaklaşık 15 yılsonunda (2015-2030) ulaşılması planlanan hedefleri ortaya koymaktadır. SKA' ya ulaşabilmesi ve farkındalığın oluşabilmesi için nitelikli ve katılımcı bir coğrafya eğitimi tüm ülkeler için gereklidir. 17 amaç göz önüne alındığında tüm amaçların coğrafya eksenine paralel olduğu görülmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma ve SKA araştırmada daha önce de değinildiği gibi nitelikli ve amaca uygun olarak düzenlenmiş bir eğitimle mümkündür. BM bünyesinde oluşturulan SKE birçok değeri içinde barındıran bir eğitimi ifade etmektedir. Coğrafya eğitimi hem genel eğitime katkısı hem de konu benzerliği ile SKA' na ulaşabilmesinde gerekli bir alandır. Duffin & Perry (2019)' ye göre artan dünya nüfusunun kaynaklar üzerinde baskı oluşturmaya devam etmesi ve insan kaynaklı iklim değişikliklerinin arttığı 21. yüzyıl dünyasında coğrafya SKA' somut eylemlere dönüştürmek için kavramsal bir çerçeve olarak oldukça uygun olduğuna vurgu yapmışlardır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Sürdürülebilir kalkınma anlayışının çevre, ekonomi ve sosyal boyutlarını içeren kavramsal çerçevesinin 1900'lü yılların ikinci yarısında ortaya çıktığı görülmektedir. Doğal kaynakların aşırı tüketiminin neden olduğu ve olacağı

sorunların farkedilmesinin yanı sıra gelecek nesillere nasıl bir dünya bırakılacağına sorgulanması sürdürülebilir kalkınma fikrinin sağlam temellere oturmasını sağlamıştır. İçinde yaşadığımız yüzyıl ise artık sadece doğal kaynakların kullanımı değil ülkeler arasındaki refah farklılığının da sorun olarak görülmeye başlandığı bir süreç tanıklık etmiştir. Bu sebeplere bağlı olarak BM'nin hazırlayarak uygulamaya koyduğu SKA ise dünyanın; ekonomik, sosya ve çevresel sorunlarının çözümüne yönelik hedefleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınma 2030 yılına kadar SKA aracılığı ile ilerleyeceği ortadadır.

BM'nin Sürdürülebilir kalkınma amaçlarına yönelik tüm girişimlerine ve konuyla ilgili çeşitli paydaşların çalışmalarına rağmen sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleşmesinde önemli hususlardan biri de konunun eğitim boyutudur. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleşmesinde pek çok alandan daha farklı olarak doğal ve beşeri sistemlerin işleyişi ile ilgisi bakımından etkin bir coğrafya eğitime ihtiyaç vardır. Dolayısıyla son yıllarda sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleşmesine yönelik çeşitli araştırma ve çalışmalar yapılmaktadır. Konuya ilişkin olarak 2007 yılında IGU' ya bağlı CGE tarafından yayımlanan Uluslararası Kalkınma İçin Coğrafya Eğitimi Luzern Deklarasyonu önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. *Luzern Deklarasyonu'nunda* coğrafya eğitimi sürdürülebilir kalkınma için yapılması gerekenler üzerinde durmuştur. Bu amaçla yayınlanan deklarasyona uygun olarak Türkiye de dahil bir çok ülke coğrafya dersi öğretim programlarına sürdürülebilir kalkınma ile ilgili kazanımlar ve amaçlar eklemiştir. Deklarasyonun da üzerinde durduğu gibi çevreyi merkezine alan bir bilimden daha fazlası olan coğrafya, kaynakların nasıl kullanılması gerektiğini refah için bir anahtar olarak görmektedir.

Hem doğru doğal kaynak kullanımı hem de refahın eşit dağıtılması sürdürülebilir kalkınma için önemli gerekliliklerdendir. Bu noktadan hareketle coğrafyanın amaçları içerisinde yer alan insan doğa ilişkisi ve sonucunda ortaya çıkan değişiklikler konusu, sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için yol gösterici niteliktedir. Meadows (2020), coğrafyanın sürdürülebilirlik konusunda sahip olduğu özelliklerin genel çerçevesini şu şekilde çizmiştir:

“Coğrafya disiplini, diğer bilimlerin hepsiyle olmasa da çoğu üzerinde bütünlük bir 'avantaja' sahiptir ve bozulmuş dünya sistemini karakterize eden süreçlerin, modellerin ve yörüngelerin daha bütünsel bir şekilde anlaşılması için kritik öneme sahiptir.”

Çevre, toplum ve ekonomi boyutları bulunan sürdürülebilir kalkınma ve onun işe koşulmuş hali olan sürdürülebilir kalkınma amaçları ancak doğal ortamın işleyişinin farkına varabilen nesiller ile gerçekleştirilebilir.

Araştırma kapsamında coğrafya eğitimin genel amaçlarının birçok noktada (Bknz.Tablo-2) sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma amaçları ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Özellikle insan-doğal ortam ilişkisi sonucu ortaya çıkan sorunlar ve bunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmenin gerekliliği hem coğrafyanın hem de sürdürülebilir kalkınma amaçlarının esasa önceliğidir. Yine kesişen bir başka nokta olan doğal afetler ve bunlara karşı korunma yolları yine ilişki olan konulardandır. Coğrafya eğitimi yeri olan ancak sürdürülebilir kalkınma amaçları arasında sadece alt başlıklarda yer alan göç olgusu sürdürülebilir kalkınma amaçları açısından

bir eksiklik olarak görülebilir. Nitekim BM raporlarına göre dünyada günümüzde 200 milyon civarı insan yerinden edilmiş ve göçmen durumuna düşmüştür. Refahı eşit yaymayı öncelikli çıkış noktaları arasına alan sürdürülebilir kalkınma amaçları bu noktada maalesef eksiktir.

ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen veriler ışığında sürdürülebilir kalkınma amaçları ve coğrafya eğitimi arasında hem araştırma alanları hem de ulaşılması istenen amaçlar bağlamında çok yakın bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleşmesinde daha etkin bir coğrafya eğitiminin rolü büyüktür. Bu bağlamda özellikle ortaöğretim coğrafya dersleri ile üniversitelerin coğrafya bölümü ve coğrafya öğretmenlikleri anabilim dallarının müfredat, ders kitabı, materyal ve çeşitli etkinlikler yönüyle sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleşmesinin desteklenmesi gerekmektedir. Bunun için şu öneriler yapılabilir.

1. Öncelikle lise CDÖP' de SKA' ya yönelik kazanım ve konulara daha fazla yer verilmeli ve bu durum ders kitapları ile öğretim sürecinde kullanılan çeşitli kaynak ve materyallerle de desteklenmelidir.
2. Ortaöğretim öğretmenlerine yönelik sürdürülebilir kalkınma temalı hizmetiçi eğitim düzenlenerek konunun önemine ilişkin bilgi, beceri ve materyal desteği sağlanmalıdır.
3. Toplumun çeşitli kesimlerine yönelik sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir kalkınma amaçları konularında farkındalık geliştirmeye yönelik sosyal sorumluluk projeleri ve konuya ilişkin etkinlikler planlanmalıdır. Bu konuda örnek olaylardan da yararlanarak özellikle toplumu çok yakından ilgilendiren hızlı ve plansız kentleşme, küresel iklim değişiklikleri, kuraklık ve yoksulluk başta olmak üzere çeşitli çevre sorunları ve bunların çözümüne yönelik bilinç geliştirmeye yönelik etkinlikler planlanmalıdır.
4. Toplumsal farkındalık kazandırabilmek için sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir kalkınma amaçları konularında başarılı tarım uygulamaları gibi başarı öyküleri ve örneklerine yer verilerek açlık ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik planlama yapılmasına ve politikalar geliştirilmesine çalışılmalıdır.

Etik Metni

Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazarlara aittir.

Yazarların Katkı Oranı Beyanı: Araştırmaya yazarlar %100 oranında katkı sağlamışlardır.

KAYNAKÇA

Alkış, S. (2009). *Sürdürülebilir bir dünya için coğrafya eğitimi*. Aktif Yayınevi.

Bonnett, A. (2008). *What is geography?* Sage Publication.

Bozlağan, R. (2010). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 50, pp. 1011-1028). <https://dergipark.org.tr/en/pub/iusskd/issue/891/9943>

De Haan, G. (2006). The BLK '21' programme in Germany: a 'Gestaltungskompetenz'-based model for education for sustainable development, *Environ. Educ. Res.*, 12, 19-32. <https://doi.org/10.1080/13504620500526362>

- Du Pisani, J. A. (2007). Sustainable development—historical roots of the concept. *Environmental Sciences*, 3(2), 83-96. <https://doi.org/10.1080/15693430600688831>
- Duffin, M., & Perry, E. E. (2019). Regional collaboration for sustainability via place-based ecology education: A mixed-methods case study of the upper valley teaching place collaborative. *Education Sciences*, 9(1), 6. <https://doi.org/10.3390/educsci9010006>
- Getis, A. (2014). *Introduction to geography*. McGraw-Hill
- Griggs, D., Stafford-Smith, M., Gaffney, O., Rockström, J., Öhman, M. C., Shyamsundar, P., ... & Noble, I. (2013). Sustainable development goals for people and planet. *Nature*, 495(7441), 305-307. <https://doi.org/10.1038/495305a>
- Gümüüşçü, O. (2015). *Coğrafyaya Davet*. Yeditepe Yayınevi.
- Hopkins, C., & McKeown, R. (2002). Education for sustainable development: an international perspective. *Education and sustainability: Responding to the global challenge*, 13. [https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=q18nBgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA13&dq=Education+for+sustainable+development:+An+international+perspective.+D+Tilbury,+R.+B.+Stevenson,+J.+Fien+ve+D.+Schreuder+\(Ed.\),+Education+and+sustainability+responding+to+global+change+&ots=KobdMdhcRI&sig=yNI6qbaW_Q9yww2IMhnQXbHDDuW&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=q18nBgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA13&dq=Education+for+sustainable+development:+An+international+perspective.+D+Tilbury,+R.+B.+Stevenson,+J.+Fien+ve+D.+Schreuder+(Ed.),+Education+and+sustainability+responding+to+global+change+&ots=KobdMdhcRI&sig=yNI6qbaW_Q9yww2IMhnQXbHDDuW&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)
- IGU-CGE. (1992). *1992 International charter on geographical education*. <https://www.igu-cge.org/wp-content/uploads/2018/02/1.-English.pdf>
- IGU-CGE. (2007). *2007 Lucerne Declaration on Geographical Education for Sustainable Development*. <https://www.igu-cge.org/2007-declaration/>
- Kabadaı, R. (2015). Sürdürülebilir Kalkınma ve Eğitim. İ. Aydın ve Ş. Çinkır (Ed.) *Prof. Dr. İbrahim Ethem Başaran'a Armağan* (s. 165-179). Anı Yayıncılık.
- Karabıçak M. & Armağan R. (2004). Çevre sorunlarının ortaya çıkış süreci, çevre yönetiminin temelleri ve ekonomik etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 203-228.
- Karabıçak M. & Özdemir M.B. (2015). Sürdürülebilir Kalkınmanın Kavramsal Temelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6 (13), 44-49.
- Keesstra, S. D., Bouma, J., Wallinga, J., Tiftonell, P., Smith, P., Cerdà, A., ... & Fresco, L. O. (2016). The significance of soils and soil science towards realization of the United Nations Sustainable Development Goals. *Soil*, 2(2), 111-128. <https://doi.org/10.5194/soil-2-111-2016>
- Keiner, M. (2005). Re-emphasizing sustainable development—The concept of 'Evolutionability'. *Environment, Development and Sustainability*, 6(4), 379-392. <https://doi.org/10.1007/s10668-005-5737-4>
- Meadows, M. E. (2020). Geography education for sustainable development. *Geography and Sustainability*, 1(1), 88-92. <https://doi.org/10.1016/j.geosus.2020.02.001>
- MEB. (2005). *Coğrafya dersi öğretim programı*. Gazi Kitabevi.
- MEB. (2018). *Coğrafya dersi (9.,10.,11. ve 12. Sınıflar) öğretim programı*. <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018120203724482-Cografya%20dop%20pdf.pdf>

- National Geographic Standarts. (1994). *Geography for life*. National Geographic. <https://archive.org/details/geographyforlife00geog/page/n275/mode/2up>
- OECD. (2011). *Yeşil Büyüme*. <https://www.oecd.org/greengrowth/>
- Our Common Future. (1987). <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- Özçağlar, A. (2019). *Coğrafyaya giriş*. Özer Matbaa.
- Özgen, N. (2019). Sürdürülebilirlik kavramı ve kullanım alanları. Özgen, N. ve Kahyaoğlu, M. (Ed.), *Sürdürülebilir kalkınma* (s. 2-33) içinde. Pegem Akademi.
- Öztürk, M. (2015). Değişen dünyada coğrafya eğitimi. *Coğrafya Eğitimi Dergisi*, 1(1), 21- 28.
- Paris Agreement (2015). <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S., Lambin, E. F., ... & Foley, J. A. (2009). A safe operating space for humanity. *nature*, 461(7263), 472-475. <https://doi.org/10.1038/461472a>
- Sachs, J. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Çağı*. (B. Gönülşen, Çev.) Yeditepe Üniversitesi Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi 2014).
- Skarstein, F., & Wolff, L. A. (2020). An issue of scale: The challenge of time, space and multitude in sustainability and geography education. *Education Sciences*, 10(2), 28. <https://doi.org/10.3390/educsci10020028>
- Sütgibi, S. (2019). Dünya' da ve Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınmanın Gerçekleşmesinde Eğitimin Rolü. F. Arslan, A. Karadağ ve P. Aksak (Ed.), *Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye* (s. 495-511) içinde. Gazi Kitabevi.
- Şahin, B. (2020). *Uluslararası coğrafya birliğinin perspektifinden coğrafya eğitimi*. Pegem Yayınevi.
- Şahin, S., Demiralp, N. & Karabağ, S. (2007). Sustainable Development And Geography Curriculum Of 2005 In Turkey: How Geography Student Teachers Conceptualizes Sustainable Development. *Geographiedidaktische Forschungen*, Volume 42, Reinfried, Schleicher, Rempfler (Editors). *IGU Geographical Views on Education for Sustainable Development, Proceedings of Lucerne Symposium*, Switzerland, 128-133.
- Şahin, S. (2018). *Nüfus gerçeği*. Pegem Yayınevi.
- Şen, H., Kaya, A., & Alpaslan, B. (2018). Sürdürülebilirlik üzerine tarihsel ve güncel bir perspektif. *Ekonomik Yaklaşım*, 29(107), 1-47.
- The Limits to Growth, (1972). A Report to The Club of Rome (1972), by Donella H. Meadows, Dennis I. Meadows, Jorgen Randers, William W. Behrens III <http://www.comitatoscientifico.org/temi%20sd/crescita/docs/PESTEL%20The%20Limits%20to%20Growth.pdf>
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2002). *Beşeri coğrafya (insan, kültür, mekan)*. Çantay Kitabevi.
- Uğraş, M. & Zengin, E. (2018). Sınıf öğretmenleri adaylarının sürdürülebilir kalkınma için eğitim ile ilgili görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 12(1), 298-315.
- UNDP Türkiye. (2015). *Milenyum Development Goals*. <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/mdgoverview/millennium-development-goals.html>

- UNDP Türkiye. (2015). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*.
<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>
- UNESCO (2005). *Contributing to a More Sustainable Future: Quality Education, Life Skills and Education for Sustainable Development*, Education Sector 7.
<https://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development/what-is-esd>
- UNESCO (2014). *Shaping the Future We Want UN Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014) FINAL REPORT*.
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1682Shaping%20the%20future%20we%20want.pdf>
- United Nations (1972). *Stockholm 1972*. <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>
- United Nations (1992). *Agenda 21*. [https://undocs.org/en/A/CONF.151/26/Rev.1\(vol.I\)](https://undocs.org/en/A/CONF.151/26/Rev.1(vol.I))
- United Nations (1992). *United Nations Conference on Environment & Development. 3 to 14 June 1992. Agenda 21. 1992*. <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>
- United Nations (2000). *United Nations Millennium Declaration*.
<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Millennium.aspx>
- United Nations (2002). *Johannesburg Summit*.
<https://www.un.org/en/conferences/environment/johannesburg2002>
- United Nations (2012). *United Nations Conference on Sustainable Development*
<https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>
- United Nations (2015). *The Millennium Development Goals Report 2015*.
[https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf)
- Yapıcı, M. (2013). Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 223-229.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (7. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yli-Panula, E., Jeronen, E., & Lemmetty, P. (2020). Teaching and Learning Methods in Geography Promoting Sustainability. *Education Sciences*, 10(1), 5. <https://doi.org/10.3390/educsci10010005>
- WCED (1987). *Our Common Future*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- WCS (1980). *World Conservation Strategy*. <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/wcs-004.pdf>
- Wood, W. B. (2004). American geography and international research: A sustainable-development agenda. *The Professional Geographer*, 56(1), 53-61. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1111/j.0033-0124.2004.05601031.x?journalCode=rtpg20>